

неспроможна жодна з інших соціальних інституцій – школа, держава, ЗМІ тощо.

А н о т а ц і ї

Автор статті **К.Недзельский** доводить, що побудова демократического українського державства знаходиться в прямій залежності від становлення громадянського суспільства, найважливішою передумовою якого є соціальна активність широких народних мас. Однак переживаний Україною духовний кризис значно скорочує творчі можливості українських громадян. Тому відродження Української Національної Церкви є важливим умовою духовного оздоровлення і пробудження творчої енергії української нації в її прагненні побудувати в Україні демократическое державство.

Ключевые слова: *духовное возрождение Украины, секуляризация, церковь, государство, гражданское общество, социальная активность населения, христианская мораль.*

Construction of the democratic Ukrainian state is in direct dependence on formation of the civil society which major precondition is social activity of wide broad masses. However spiritual crisis which worried Ukraine considerably reduces creative possibilities of the Ukrainian citizens. Therefore revival of the Ukrainian National Church is the important condition of spiritual improvement and awakening of creative energy of the Ukrainian nation in its aspiration to construct in Ukraine the democratic state.

Keywords: *spiritual revival of Ukraine, secularization, church, the state, a civil society, social activity of the population, Christian morals.*

*С. Продивус** (м. Київ)

УДК 274:32

ПРОТЕСТАНТСЬКИЙ ПОГЛЯД НА ВЗАЄМВІДНОСИНИ ПОЛІТИКИ ТА РЕЛІГІЇ

У статті **С.Продивус** розглядаються відмінні підходи до витлумачення взаємовідносин політики та релігії різними, представленими в Україні протестантськими течіями. Виділено й проаналізовано чотири типи трактування протестантськими ідеологами відношення до політичної активності віруючих.

Ключові слова: протестантизм, політична діяльність, християнин, доктрина церкви, суспільно-політичне життя.

* Продивус С.Р. – аспірант Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

Починаючи з останньої чверті ХХ століття питання взаємодії політики та релігії набуває дедалі більшої актуалізації. У роки незалежності України ми маємо можливість спостерігати, як клерикалізацію політичного життя країни, так і політизацію релігійного життя, що є, безумовно, більш властивим даному етапу розвитку нашої держави.

***Досліджуваність проблеми.** З означеного питання є ряд досліджень, проте, вони стосуються в основному розгляду самих процесів політизації релігії чи клерикалізації політики. Частина дослідників, зокрема, В.Титаренко, Ю.Решетніков, П.Яроцький, П.Ганулич, М.Черенков та ін. розглядають погляди певних релігійних організацій щодо взаємовідносин політики та релігії, проте ці дослідження присвячені лише окремим течіям чи релігійним напрямам. Цілісного ж дослідження, в якому було б узагальнено і класифіковано погляди всіх протестантів України в останні роки не було, хібащо за винятком праць О.Спис, яка розглядала еволюцію пізньопротестантського розуміння змісту, інтенсивності та характеру політичної участі протестантів як рух від сектантства до усвідомленого вибору.*

*Переважає більшість наших громадян належать до християнських течій, вагому частину з яких складають протестанти. Тому **метою** даної статті є визначити, які погляди мають протестанти на взаємовідносини політики і релігії. Завдання статті: виокремити основні підходи у відношенні протестантів до політичної активності віруючих; визначити основні аргументи, які наводяться протестантами «за» і «проти» участі віруючих у політичному житті країни; виокремити сучасні тенденції у протестантському просторі стосовно ставлення до взаємовідносин політики та релігії.*

Основний зміст статті. Питання взаємовідносин політики і релігії у протестантському середовищі складне та неоднозначне. Сьогоднішнє бачення ситуації склалося в результаті тривалої трансформації поглядів. Протестантизм виник у часи великих змін в Європі, коли руйнувався феодалізм, натуральне господарство, інтенсивно розвивалися ринкові відносини. Це була епоха великих географічних відкриттів, колонізації європейцями Америки, формування у європейських країнах абсолютних монархій, винайдення друкарства та ін. На зміну Середньовіччю, коли священики виконували роль посередників між Богом і людьми, а спасіння залежало від добрих справ та Католицької Церкви, приходить нова епоха – епоха Реформації. Молоді буржуа – це перш за все активні й відповідальні люди, які цінують індивідуальні риси особистості. Вони вважали, що щоб потрапити в рай, не потрібна чиясь допомога – все залежить від самої людини, від її особистої віри. Зокрема, кальвінізм оголосив принцип «світського покликання», «мирського аскетизму», щоденної заощадливості як способу накопичення багатства. Це означало, що будь-коли і будь-де людина

знаходиться на службі у живого Бога і несе відповідальність за дані їй Богом дари – час, здоров'я, власність. Життя належало сприймати як виконання обов'язку та рух до мети, поставленої Богом перед людиною [Історія релігій в Україні. У 10-ти т. // Редкол.: А.Колодний (голова) та ін. – К.: Світ Знань. Т. 5: Протестантизм в Україні // За ред. П.Яроцького. – К., 2002. – С. 5-7].

В умовах, коли кожен бере на себе відповідальність за своє життя, коли вітається активність і проголошується, що від кожного щось залежить, кожен у відповідальності за якийсь сегмент, бере свій початок активність у суспільно-політичному житті країни, відчуття відповідальності перед народом за отримане відкриття від Бога. Адже кому більше дається – з того більше й спитається (Лк. 12:48).

На даний момент в Україні, як і загалом у світі, активність вітається всіма протестантами хіба що у проповідуванні Слова Божого. Що стосується участі у політичному житті країни, то тут думки різних протестантських конфесій розходяться. Можна помітити принаймні чотири напрями у витлумаченні відношення до політичної активності віруючих.

Перший, найменш чисельний, полягає у повному ігноруванні суспільно-політичного життя країни. Він характерний для Свідків Єгови. Вони, за доктриною їхнього теократичного центру, не є частиною цього світу і не повинні втручатися в його справи [Історія релігій в Україні: У 10-ти т. // Редкол.: А.Колодний (голова) та ін. – К., 1996-2004. Т.10. Релігія і Церква років незалежності України (за ред. проф. А.Колодного). – Дрогобич, 2003. – С. 199]. У тому, щоб абстрагуватися від «сучасної системи речей, піднести свій погляд надії несправедливостями і недосконаlostями на нову, створену Богом систему, й полягає, відповідно до приписів Міжнародного центру Товариства свідків Єгови, покликання його вірних у цьому світі» [Єленський В. Сучасний протестантизм: динаміка, процеси, тенденції. – К., 1989. – С. 27-28]. За такого вчення Свідки Єгови не тільки не беруть участь у політичному житті держави, а й взагалі не цікавляться суспільним життям країни.

До другого напрямку можна віднести представників деяких традиційних напрямів протестантизму, наприклад, т.з. «незарєєстровані п'ятидесятники». Вони не ігнорують суспільно-політичне життя країни, займають часто патріотичні позиції, проте, виступають повністю проти будь-якої політичної діяльності вірних - чи то священників, а чи ж рядових членів громад. Головних аргументів, які наводяться на підтримку вище сказаної позиції, є два. Перший полягає в тому, що «ніхто двом панам служити не може, – бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або буде триматись одного, а другого знехтує. Не можете водночас Богові служити й мамоні» (Мт. 6:24). Вважається, що у погоні за владою та бажанням збагатитися, людина може втратити спасіння. Саме тому краще утримуватися від такої діяльності. Другий аргумент - християнин повинен брати приклад з Ісуса Христа, який відмовився від запропонованої йому світської посади (Див.: Ів. 6:15).

Третій напрямок представляють новопротестантські спільноти, зокрема харизматичні, деякі новоп'ятидесятницькі, які підтримують активну участь у

суспільному житті не тільки парафіян, але й пасторів та служителів громад. Вони стоять на позиції «якщо не я – то хто?». Ця позиція чітко висловлена президентом італійської провінції Ломбардія Роберто Формігоні: «Християнин не може не цікавитися політикою. Якщо віруючий байдужий до власного оточення, до суспільства, в якому він проживає, то він зраджує свою віру. Християнин повинен активно виражати свою життєву позицію. Світська держава поважає вибір кожного громадянина. А християнин у політиці – це гарантія, що вибір кожного треба поважати, забезпечувати свободу тих, хто по-іншому дивиться на життя» [Христианин, не интересующийся политикой, предал свою веру? // Христианский мир. – 2007. – № 22. – С. 4]. Відтак активна громадянська позиція повинна бути неодмінною рисою будь-якого мирянина, що сповідує християнство. Предметом політики є облаштування нашого спільного життя. Оскільки рішення, які торкаються влаштування спільного буття, стосуються кожної людини, то кожен повинен брати участь у прийнятті подібних рішень. Для цього перш за все потрібно брати участь у виборах народних представників, а також брати участь у публічних дискусіях через громадянські ініціативи та діяльність у якійсь партії [Нойхауз Н. Ценности христианской демократии. – М., 2005. – С. 3].

«Церква – це духовний інститут держави і, відкидаючи Церкву, держава сама втрачає повноту сутності, визначеної Богом. Політика – це мистецтво управляти. Якщо у владі та її інститутах знаходяться нечестиві і беззаконні люди, то і їхнє мистецтво діється від батька беззаконня й обману – сатани. У такому випадку їхнім коренем є мамона, тобто грошолобство. Природно, що чогось доброго не можна очікувати від такої держави» [Єременко В. Бог, політика і ми. – К., 2005. – С. 106].

Найбільш крайню позицію у цій групі займає старший пастор Церкви «Нове покоління» О.Ледяєв, який закликає політичними методами встановити «новий світовий порядок», коли всім керуватимуть християни, коли релігійна влада буде вище від будь-якої земної [Ледяєв А. Новый мировой порядок. – С. 21], при цьому методами для досягнення цих цілей вбачаються вторгнення та експансія [Там само. – С. 1]. Дослідниця харизматизму В.Титаренко стверджує, що «не всі харизматичні церкви однозначно сприймають втілення «Нового світового порядку». Почасти з їхнього боку звучать і критичні зауваження» [Титаренко В. Взаємовплив політики і релігії в діяльності харизматичних церков // Релігійна свобода: взаємини держави і релігійних організацій - правові та політичні аспекти. Науковий щорічник. За редакцією д.філос.н. А.Колодного. – Київ, 2006. – С. 129-130]. На думку автора, доцільніше буде сказати, що лише деякі харизматичні громади підтримують позицію пастора О.Ледяєва. Більшість, навіть якщо і не виступають із офіційними засудженнями чи звинуваченнями на його адресу, то все одно не поділяють таких поглядів, про що яскраво свідчать не лише проповіді та заяви, але й ті методи, через які громади намагаються впливати на суспільство.

Найбільш чисельна мабуть група тих протестантських Церков, які допускають можливим для членів своїх громад активну участь у політичному житті країни, проте негативно відносяться до такої участі священників.

Серед значної частини протестантів побутує переконання, що віруючі не повинні відмежовуватися від громадського життя і можуть брати участь у суспільній, політичній діяльності, приносячи користь суспільству й державі. При цьому утримання від будь-якої політичної діяльності – обов'язкова вимога до всіх штатних служителів у більшості протестантських церков. Водночас адвентисти вважають, що, як громадяни своєї країни, служителі Церкви АСД можуть залишити церковне служіння і займатися політичною діяльністю.

Прихильники даної, вже четвертої групи розглядають політичну діяльність як служіння людям. «Якщо ми служимо Богу, то ми повинні служити людям» [Балюк С. Я не йду в політику, я йду служити Богу и своему народу // Христианский мир. – 2007. – № 35. – С. 3]. Відповідно до Євангелії, якщо людина не любить свого ближнього, якого бачить, то вона не може любити і Бога, якого не бачить. Оскільки віра без діл – мертва, то відстоювання інтересів певних людей, піклування про покращення їхнього земного життя через відповідні закони та акти є прямим виконанням Божих заповідей (1Ів.4:20; Як.2:20).

Оскільки сьогодні часто в українському суспільстві побутують уявлення про політику як про «брудну справу», то сучасні протестанти намагаються відмежуватися від неї. Хрестоматійний приклад, коли протестант, який балотується в депутати, на запитання: «Чому ти займаєшся політикою?» дає відповідь: «Я не йду в політику, я йду служити Богу і своєму народу. На сьогодні моє служіння Богу буде кращим в такій формі. Я проповідую те ж Євангеліє, яке проповідують у церквах, тільки іншим способом» [Балюк С. Я не йду в політику, я йду служити Богу и своему народу // Христианский мир. – 2007. – № 35. – С. 3].

Серед прихильників включення Церкви в політичне життя популярним є наступне його обґрунтування: «Політика буде залишатися брудним ділом до того часу, поки її будуть робити люди з брудними руками». Отже, згідно їхніх переконань, християнин повинен активно впливати на політичне життя країни. Він, будучи чистим, йде в «брудну політику», щоб собою її очистити. На противагу цьому аргументу наводиться, як правило, наступне: що зможе зробити один християнин сам? Скільки може освітити одна свічка глибокої ночі, навіть якщо це буде одна партія? Для масштабного впливу потрібно, щоб переважна більшість суспільства поділяла релігійні погляди представників цієї партії. А задля цього треба не йти в політику, а проповідувати Євангелію.

Оскільки більшість протестантів головним своїм завданням на Землі вбачають проповідь Благої Звістки (Євангелії), то й участь у політичних партіях та органах державної влади вважається багатьом із них одним із видів проповідування, яке має свої особливості. Зокрема, депутат не виголошує на

сесіях звичну для парафіян проповідь-розбір Біблії, а у своїй промові він апелює до Біблії, цитує її та приводить з неї приклади. У своїй діяльності депутат намагається відстоювати християнські принципи та підтримувати ті рішення, які не суперечать його сумлінню. Другим видом проповіді у політиці є власне життя, дотримання христових настанов у повсякденному житті.

У своєму виступі на конференції «Релігія в постмодерному суспільстві: концептуальні, соціально-політичні й правові аспекти» депутат Верховної Ради В.Стретович зазначив: «Для мене політика є служінням українському народу. Ця ідея закладена в Святому Письмі, де записано, що служіння є нашим першим обов'язком, тому що той, хто перед Вами, є вмістилищем образу Божого, а Ви повинні служити ближньому так, як Ви прислуговуєте Творцю. І якщо це усвідомлювати, думаю, що ми б уникнули багатьох суспільних негараздів - як на рівні місцевого чиновника, так і на найвищому рівні. Дійсно, любити ближнього свого, а не тільки проголошувати гасла, а відтак втілювати в суспільстві Божі заповіді щодо людинолюбства, має стати дороговказом для кожного політика» [Стретович В. Християнство і політика, політики і християни // Релігійна свобода: релігія в постмодерному суспільстві - соціально-політичні, правові та конфесійні аспекти. Науковий щорічник. За редакцією А.Колодного. - К., 2008. - С. 55].

Проте, як наголошує нинішній голова Комітету у справах національностей та релігій України Ю.Решетніков, не всі пізньопротестантські спільноти визначилися не тільки з питанням межі участі чи неучасті у політичному житті країни, а й із самим терміном «політика». Зокрема, «чи є політикою відстоювання Церквою Божих засад людського життя, виступ проти поширення того чи іншого гріха, захист своїх прав, якщо це відбувається у формі масових громадських акцій?» [Решетніков Ю. Євангельські віруючі та політика // Релігійна свобода: взаємини держави і релігійних організацій - правові та політичні аспекти. Науковий щорічник. За редакцією А.Колодного. - К., 2006. - С. 126-128]. А як оцінювати участь християн у подіях Помаранчевої революції під гаслом «Християни за правду»? Ю.Решетніков вважає, що такі акції не слід вважати політичними, адже вони не ставлять перед собою суто політичних цілей. Проте подібні акції доволі часто відбуваються за підтримки тих чи інших політичних партій, саме які й використовують їх у своїх політичних цілях. В таких випадках ми можемо говорити про участь Церков у політичній діяльності.

Церква, як сакральна установа, не повинна брати участь в політичному житті, оскільки вона не може дозволити собі бути просякнутою духом партійності, який роз'єднує суспільство. Відомий дослідник протестантизму П.Яроцький наголошує, що такої позиції дотримуються всі пізньопротестантські конфесії в Україні, хоча застерігає, що між ними з цього питання наявні й різні погляди [Яроцький П. Нові тенденції в діяльності протестантських спільнот України // Україна в нас єдина: матеріали засідань

наукових секцій IV Всесвітнього форуму українців, 18-20 серпня 2006 р. / Уклад. Д. Павличко, В. Зуєв, Л. Кононко. – К., 2006. – С. 173-174]. Так, адвентисти вважають, що церква має служити всьому суспільству, а тому її священнослужителі не можуть брати участі в політичній боротьбі.

Важливою тенденцією у відношенні до політики є акцентування уваги на тому, що сама політика без моралі зводиться лише до політиканства. Бездуховна влада є небезпечною. Баптист О.Турчинов твердить, що влада повинна бути духовною, хоча й визнає при цьому, що «у кожного своя дорога до Бога, до храму» [Александр Турчинов: власть должна быть духовной // Христианский мир. – 2007. – № 46. – С. 6]. Таким чином, звернення політиків до загальнохристиянських принципів сприймається позитивно і є своєрідною гарантією їхнього правильного прийняття політичних рішень.

Практично в кожній протестантській церкві допускається наявність різних політичних переконань як серед служителів, так і серед рядових членів громад, залишаючи за кожним віруючим «розумний вибір» політичних орієнтацій. В «Основах соціального вчення Церкви АСД в Україні» зафіксовано також положення про те, що ті віруючі, які працюють у місцевих і центральних органах влади і балотуються як кандидати на виборах, церква АСД не критикує і не засуджує. Вони мають право зберігати за собою не лише членство, а й служіння в помісній церкві.

Якщо задатися питанням, які спільноти пізнього протестантизму підтримують участь вірних у політичній діяльності суспільства, а які – ні, то можна побачити певну закономірність. Більшість громад традиційного протестантизму, тобто баптисти, п'ятидесятники та адвентисти негативно ставляться до участі віруючих у політиці. На відміну від них новоп'ятидесятницькі та харизматичні спільноти, як правило, займають активну позицію у суспільно-політичному житті нашої країни. Основна причина такої розбіжності вбачається автором перш за все за тими умовами, в яких виникали ці церкви та विकристалізувалося їхнє вчення, за тими умовами, в яких доводилося їм формуватися і виживати. Автор має на увазі радянські часи, коли багато представників баптистів, п'ятидесятників, адвентистів переслідувались та були репресованими (сиділи у в'язницях «за віру» по 25 років). Новоп'ятидесятницькі та харизматичні громади з'явилися на українських теренах в основному вже за часів незалежності нашої держави, в умовах свободи совісті та віросповідання, в умовах плюралізму. А тому для них характерна активна позиція, дієвість, вболівання за долю країни, спроби змінити щось на краще і т.п. Варто відзначити також те, що активність зростає й в інших протестантських напрямках, проте, як правило серед їх молоді, зокрема у громадах баптистів.

Майже всі протестантські церкви погоджуються з тим, що Церква не може повністю відсторонитися від суспільного життя, адже це може відкрити шлях для деструктивних сил. Тому вона має стояти за правду, піднімати свій голос проти суспільних вад, бути совістю суспільства [Див.: Решетніков Ю. Євангельські віруючі та політика. – С. 126-128].

Проте визнається два шляхи того, як християни можуть «йти в політику». Перший – це «змінювати існуючих політиків, принісши їм Біблію і зробивши їх віруючими християнами»; він є характерним для представників традиційного протестантизму; і другий – «народжувати в церквах нових політиків», що характерно для новопротестантських громад та молоді [Гарбар В. Політика без церкви помре // Церква і політика: від президентських виборів 2004 року до парламентських виборів 2006 року. Матеріали Круглого столу 17-18 лютого 2005 року / Упорядники А.Колодний та Л.Филипович. – К., 2005. – С. 50-53].

Сьогоднішньою тенденцією є те, що багато протестантських церков, не бажаючи бути втягненими у політику, декларують позиції нейтралітету, проте впливати на політичні процеси в країні не відмовляються, більше того – вони вважають це своїм обов'язком. Для цього вони намагаються вибирати чисто «духовні» методи: зокрема, «молитва, заклик до справедливості, чесності, до всього того, до чого закликає Слово Боже» [Синюк М. Церква має бути поза політикою // Церква і політика: від президентських виборів 2004 року до парламентських виборів 2006 року. – С. 39].

Спектр ставлення до дозволу на участь віруючих у політичній діяльності коливається між «дозволено все, що не заборонено законом (України)» і навіть заохочення вірних до активної участі у суспільних процесах до негативного сприйняття будь-якої суспільно-політичної активності з боку вірних. Усі ж, хто вважає принципово можливою участь віруючих у політичній діяльності, поширює цей дозвіл на парафіян. Тобто, декларується позитивне ставлення до того, якщо хтось із парафіян відчує Божий поклик до активної участі у суспільно-політичному житті. Проте участь у політичній діяльності пасторів, єпископів є в основному небажаною, а у багатьох церквах навіть забороненою.

У подальших дослідженнях варто було б прослідкувати те, як змінювалося витлумачення взаємодії політики та релігії в залежності від політичної обстановки у суспільстві; що стало поштовхом для вироблення сучасної позиції в окремих напрямках протестантизму; спрогнозувати, за яких обставин у майбутньому можлива зміна поглядів та активна участь священнослужителів у політичному житті суспільства, або ж навпаки повна відмова від політичної діяльності.

А н о т а ц і ї

В статтє С.Продивус рассматриваются подходы идеологов различных протестантских конфессий, существующих в Украине, к истолкованию взаимоотношения политики и религии, Выделено и проанализировано четыре типа истолкования протестантами отношения к политической активности верующих.

Ключевые слова: протестантизм, политическая деятельность, христианин, доктрина церкви, общественно-политическая жизнь.

This article discusses different approaches to the interpretation of relations between policies and Protestant denominations that are represented in Ukraine. There are four types of treatment related to the political activism of believers.

Keywords: *Protestantism, political activities, the Christian doctrine of the church, social and political life.*

*М. Якубович** (м. Острог)

УДК 2, 29

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА РЕЛІГІЙНОГО У ВЧЕННІ СУЧАСНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ ІСЛАМСЬКОГО ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ

Статтю М.Якубовича присвячено ідеологічним вимірам віровчення сучасного ісламського традиціоналізму (ас-салафійя), зокрема проблемам взаємодії категорій «національне» (кавмі) та «релігійне» (діні). На основі першоджерел (зокрема, збірників фатв) досліджуються головні традиціоналістичні оцінки виявів національної самосвідомості. Автор стверджує, що у питаннях співвідношення ісламу та іншокультурної свідомості традиціоналізм демонструє відносну гнучкість, яка дозволяє цьому витлумаченню ісламу збільшувати кількість своїх прихильників у різних частинах світу.

Ключові слова: ісламський традиціоналізм, апологети салафізму, салафійя, національне в ісламі, не-мусульманський стиль, нові мусульмани, ісламська культура, ісламська естетика, правдиві попередники.

Актуальність дослідження. Національна свідомість має вкрай важливе значення для формування релігійного середовища. На певному історичному етапі свого розвитку кожне віровчення стикається із проблемами співвідношення етнічної самоідентифікації сповідників та релігійного світогляду; доктринальних цінностей, визначених сакральними текстами чи їхніми інтерпретаціями, а також цінностей національних, культивованих у традиційних для віросповідників соціальних групах (мова, естетичні уявлення, історична пам'ять, політичні орієнтири). Взаємодія цих чинників має широкий спектр виявів – як взаємомотивовану когерентність (коли релігійне та етнічне співпадає – наприклад, у християнських моделях національної церкви), так і взаємну виключність, коли релігійна апологетика декларує абсолютну «деетнізацію» свідомості сповідників. Зауважимо, що останній варіант тяжіє до перетворення на

* Якубович М. – аспірант кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія».